

*Гібридна війна на Сході України
в міждисциплінарному вимірі:
витоки, реалії, перспективи реінтеграції :
зб. наук. праць / За заг. ред. ред. В. С. Курило,
С. В. Савченко, О. Л. Караман. –
Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені
Тараса Шевченка», 2017. – С. 343–350.*

УДК 821.161.2-312.6.09+929 Талан

І. С. Бойцун

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В РОМАНІ «ОГОЛЕНИЙ НЕРВ» СВІТЛАНИ ТАЛАН

Провідною ознакою сучасної української літератури є миттєва реакція на найгостріші проблеми, події, що постають у нашому суспільстві. Ситуація в Україні останніх років: Майдан, анексія Криму, війна на Донбасі – стала об'єктом зображення художніх творів. Значимість таких творів полягає в написанні їх свідками подій, котрі намагаються не лише висвітлити, а й переосмислити, дати оцінку, винести уроки. У літературознавстві такі твори отримали визначення «книги нон-фікшн». Сучасна дослідниця Зелінська А. подає таке визначення книги нон-фікшн: «...це своєрідний «портрет» епохи або ж конкретної людини, книги, що презентують для читача логіку історії, та через призму авторського бачення розкривають реальні факти і їхні взаємозв'язки. Текст нон-фікшн, заснований на документальних джерелах, завжди містить суб'єктивну позицію автора» [1, с. 69].

У романі «Оголений нерв» Світлани Талан мова йде про трагічні події 2014 року, що відбувалися в місті Северодонецьку на Луганщині. Письменниця була безпосереднім свідком описуваних подій і пережила окупацію. У творі подається хроніка окупації, окреслено стан українського суспільства, робиться спроба визначити причини війни.

Метою нашого дослідження є дати характеристику українського суспільства, представники якого живуть на Донбасі, на особистісному, родинному й соціальному рівнях, спираючись на роман «Оголений нерв» Світлани Талан.

У романі простежуються дві головні сюжетні лінії: життя Анастасії Агафонової (у дівочтві Бидлоти) та її родини й події в Україні навесні-влітку 2014 року, зокрема окупація й визволення Северодонецька.

Події у творі подаються крізь призму бачення Насті. Героїня болісно сприймає безлад у країні. Вона переконана, що влада Януковича та його прибічників є злочинною, тому підтримує сина Геннадія, який відстоює справедливість на Майдані: «Батько був категорично проти, бо

вважав, що Майдан не зможе зламати міцну, спресовану роками структуру влади. «Це як голими руками переламати кістяк велетня», – сказав тоді батько. А мама вірила. Вона вважала, що доля країни не може вирішуватися однією людиною при владі. Народ, кожна людина повинні вирішувати її долю, і не можна пасивно сидіти і чекати, що зміни на краще відбудуться самі по собі» [2, с. 39].

На жаль, у родині жінка не знаходить підтримки: свекруха живе радянським минулим і відвідує проросійські мітинги, донька Іванна під впливом російських засобів масової інформації вступає до лав армії Новоросії, а чоловік віддаляється, звинувачуючи її в розколі родини. Ситуація загострюється ще й проблемами з матір'ю та сестрою Ніною, найближчою подругою Алісою.

Жінка намагається зрозуміти, що сталося з людьми: «Настя ще раз переглянула запис мітингу, порахувала прапори: по одному український, прапор міста, КПУ, «Союзу росіян Донбасу» – і вісім прапорів Росії. «Невже так можна не любити свою країну? – думала Настя, завмерши перед монітором. – Де поділася гордість українців, які захоплено кричать «Расія!» й розмахують на українській землі прапором іншої держави? А чого варті заклики не визнавати київську владу й звернутися до Путіна!» Вона не розуміла своїх земляків. У тих ніби вселилося щось лихе, зловіще, від чого розум відмовився працювати, аналізувати події та робити висновки. Вона завжди вважала северодончан пасивними та спокійними, їх основним принципом – «моя хата скраю», а тут наче греблю прорвало, тільки вода пішла не у своє русло» [2, с. 33]. Читач разом із героїнею стає свідком поступової деморалізації людей, стежачи за подіями на вулицях міста: організованими владою й профінансованими Партією Регіонів і КПУ мітингами, переслідуванням українських патріотів, звірячим побиттям учасників флешмобу «З Україною в серці». Аби зрозуміти, що відбувається, Настя спостерігає за проросійським мітингом: «Емоції в натовпі аж зашкалили! Знову кричали свої гасла й аплодували. Насті на мить здалося, що вона не на українській землі, а десь у пеклі, де люди здуріли й не знають, що творять. Розум не міг досягнути, чому ті українці, які стоять тут, на своїй батьківщині, аж запищали, коли почули від отця Трохима на додаток: «Будь проклят українець и блажен россиянин!» [2, с. 83]. Поступово жінка усвідомлює, що суспільство захворіло, і вона навіть визначає хворобу – сепаратизм: «– Розумієш, Ніку, – сказала Настя, – вірус сепаратизму почав швидко інфікувати місто, яке я люблю, влада не вживала профілактичних заходів, тож я вирішила допомогти у лікуванні. Виявилося, що вірус уже поширився на багатьох. Інфекція може з часом зникнути сама по собі, але залишається ризик її передачі. Одужання рано чи пізно настане, але вірус може дати ускладнення на інші органи, тоді лікування буде довгим та затяжним» [2, с. 124-125]. Медицина ж визначає цю хворобу як масовий психоз: «колективний або масовий психоз (англ. psychosis, collective; нім. Psychose, kollektiv) – тимчасовий

стан колективів, груп або великої маси людей, що характеризуються істеричною неконтрольованою поведінкою, спричиненою екстремальною ситуацією...» [3, с. 72]. Саме у стані масового психозу перебувають севєродончани, підтримуючи проросійський референдум, вигукуючи проросійські гасла, запльовуючи вишиванки, розриваючи на шматки український прапор, вітаючи окупаційні війська: «Суперечки всюди: вдома, на робочих місцях, в міському транспорті, на базарі, у дворах, на кухнях. Люди чують лише самих себе і стали глухі до інших» [2, с. 101]. Дехто, як Валерій, зайняли очікувальну позицію: «- Ти можеш мати свою думку – це твоє право, свої погляди та переконання. Але я прошу тебе: не загострюй кути, якщо вони й так гострі. Не потрібно нав'язувати свої переконання іншим – вони теж мають право на свої погляди, на свою думку, можливо, хибні, але свої. Ти ж бачиш, як зростає напруження у людських відносинах, одні кричать: «Почуйте Донбас!», інші волають: «Дослухайтеся Києва!» Не потрібно протиставляти схід та захід. Ну відшумів Майдан, загинули діти, батьки, чоловіки – досить! Незабаром все стихне й час розставить усе по місцях, а своїми доказами ти не зміниш думки ні майданівців, ні антимайданівців, бо кожен уже визначився. Тож не краще помовчати, ніж розсваритися з усіма, з ким можна?» [2, с. 89].

За мовчазної підтримки місцевої влади починається переслідування інакомислячих. У робітничих колективах створюється важка моральна атмосфера: «Не можна нічого сказати – одразу звільнять з роботи. Доводиться відходити подалі, щоб не чути такі розмови. Мовчати, коли хочеться кричати до хрипоти, до втрати голосу. Нічого не робити, коли хочеться підійти і вмазати з усієї сили в чийсь піку. Від цього вже й робота не в радість, вона стала випробуванням на міцність її нервової системи. Настя відчувала: ще трохи – й одного разу не зможе опанувати себе і зірветься. Напруга зростала з кожним прожитим днем, і вона сама вже стала, як оголений нерв: тільки зачепи – одразу болісна реакція» [2, с. 172]. Державна політика, спрямована на розкол України на схід і захід, дала свої наслідки. Серед мешканців Донбасу поширювалась інформація про меншовартість західноукраїнського регіону, його існування за рахунок індустріальних районів. «Безумство розкриває істину існування людини, яка до певного моменту животіє в глибинах нашого “Я”. Безумство свідчить не стільки про хибність інстинктів самого божевільного, скільки про порочну природу людини взагалі. Поведінка божевільного є асоціальною й аморальною, але вона служить маніфестацією апологічної безодні, яка може відкритись за певних обставин у душі будь-якої людини» [4].

Навіть бажання відділитися пояснювалось спробою встановити справедливість: «Он Майдан влаштували, адмінбудівлі зайняли, шини палили, стріляли – їм усе можна, а наші хлопці чому не мають на це права? Якщо у Києві западенці займають будівлі, то це називається революція, а якщо в Луганську зайняли приміщення СБУ, то одразу

стали сепаратистами. Чому така несправедливість і нерівність?» [2, с. 207]. Інформація, яка поширювалась серед місцевого населення, спричинила розкол у суспільстві. Це пояснюється тим, що «люди живуть «у брехні», точніше в режимі чергування істинних і неправдивих тверджень, очевидно тому, що так жити зручніше. Брехня – потужний регулятор приватного й соціального життя» [5, с. 91]. Місцева влада перетворила людей на покірних виконавців її волі: ЗМІ транслювали переважно російські канали, під час виборів вимагали голосувати за Партію регіонів, погрожуючи звільненням з роботи, люди отримували низькі зарплати, працюючи на небезпечному виробництві без засобів індивідуальної безпеки.

Важливою композиційною складовою роману є статті-дописи Насті до сумської обласної газети під псевдонімом Віра Северодонецька, у яких переосмислюються події, дається їх оцінка і вказується вихід з ситуації: «Потрібно, щоб Київ прислав нам ліки у вигляді негайної зміни місцевої влади, заборони комуністичної партії, зміни правоохоронців за бездіяльність, люстрації суддів і прокуратури» [2, с. 160]. Значущість висвітлення подій в окупованому Северодонецьку Настею на сторінках газети полягає також у поширенні правдивої інформації в суспільстві, оскільки у переважній більшості українців спрацьовував стереотип, створений російськими спецслужбами через ЗМІ: на Донбасі живуть зрадники, які почали війну. Подібну роль ЗМІ у формуванні суспільної думки окреслює науковець Бурбела С.: «ЗМІ як канал передачі інформації здійснюють вплив на реципієнтів цієї інформації, який носить негативний характер. Як наслідок, можна зробити припущення, що навіть не перебуваючи у середовищі дії масового психозу, все-таки, реципієнти підпадають під його вплив. Отже, ЗМІ можна вважати тим засобом, який сприяє інмутації суспільства або його груп» [3, с. 72].

У романі простежується зміна людьми своєї поведінки від агресивної до розгубленості: «Невідомість породжувала страх, але й об'єднувала. Навіть сусіди, які раніше все життя ворогували за ввімкнену голосно музику чи не вчасно прибраний під'їзд, забули про сварки й охоче ділилися способами вижити» [2, с. 348]; «Люди зморені не так спекою, як пережитими роздумами. В очах – розгубленість, страх, розпач. Вони дивляться на світ очима покинутої напризволяще собаки, коли нема і краплини надії, лише сум, безнадія і біль» [2, с. 350]. Світлана Талан розкриває через дописи-роздуми головної героїні стан мешканців окупованих територій: «Зараз Донбас для всієї України – як болюча незагойна рана, а саме населення хворе. Хвору ногу можна відтяти, а можна спробувати підлікувати. Зараз, коли прийшла реальна загроза у вигляді блокпостів з озброєними людьми, коли чути вибухи, починається ломка, як після довгого приймання наркотиків, – ніхто не хоче війни» [2, с. 364].

Коли мова у романі починає йти про період окупації, у тексті спостерігається беземоційна констатація подій: уведення окупаційних

військ, провокації з обстрілами мирних жителів, збройні розборки між бойовиками, розправи з українськими патріотами, згадування лідерів ЛНР – Валерія Болотова, Павла Дрьомова, отамана Всевеликого війська Донського, генерала армії Козачих військ Миколи Козіцина, Олексія Мозгового тощо.

На вірус сепаратизму захворіли не лише представники старшого покоління, а й молодь. До війни Гена та його товариші не уявляли життя один без одного: «Льоня, Антон, Никон, Яшка, Денис, Іван та він, Генка, - семеро нерозлучних друзів, які могли покластися один на одного і вдень, і вночі. Усі такі різні, але вже багато років разом, і їхня дружба пройшла випробування часом. Вони зустрічалися в спортзалі, у когось вдома, частенько на дачі у Геннадія, любили ходити з ночівлею на рибалку. Кашу або юшку завжди варила Уля. У суто чоловічій компанії вона була єдиною дівчиною» [2, с. 43-44]. Вони навіть вигадали своє кодове слово – Лугандія: «Л – це Льоня. У – це я, Уля. Г – Генка. А – Антон. Н – Нік. Д – Денис. І – Іван. Я – Яшка. Лугандія! Ось наше слово!» [2, с. 46]. Не всі друзі підтримують участь Геннадія у протистоянні владі на Майдані. Він же переконаний, що саме там вирішувалася доля України: «Це було народне повстання. Так, саме народне, не проплачене, не замовлене. Це був безпрецедентний сплеск Людяності та Добра. Саме тому Майдан був наповнений позитивом та шаленою енергетикою, яка, ніби кола на воді, охопила всю країну. Люди стали кременем у своїх переконаннях, і на тому маленькому острівці свободи почала зароджуватися нація» [2, с. 60-61]. Перебував на Майдані і Вадим, син Настиного товариша Вадима. Натомість сестра Іванна звинувачує брата: «Ти зрадив і Донбас, і нашу родину! Ти продався їм за тридцять срібняків! Ти гадаєш, що у нас хтось підтримував майдаунів? Та навіть твої друзі вважають тебе зрадником!» [2, с. 74].

Війна внесла свої корективи і в коло друзів і розвела їх по різних окопи: Уля – волонтер, Геннадій – був на Майдані й організовує диверсійну роботу в окупованому Северодонецьку, Антон – міліціонер, виїхав до Києва, Іван та Яков (Змій) – не сприймають Майдан, пішли в ополченці, Никон – розвідник української армії, був розстріляний ополченцями, Денис – кримський татарин, засуджує окупацію, Льоня – підтримує Україну, загинув, підірвавшись на розтяжці.

У романі дається характеристика ополченців: «– Добре всіх знаю особисто, – розповів він, – переважно там молодь 16-20 років. Порядних хлопців там немає, більшість колишні в'язні, які звільнилися і не влаштувалися на роботу. Також зібрали усіх наркоманів та пияків, яким байдуже що робити, аби платили гроші» [2, с. 140]. Саме там опиняється племінник Насті Володя, колишній злочинець. Яшка намагається самоствердитися, ховається за маскою Змія, принижуючи і грабуючи людей, гвалтуючи дівчат, за що його й убиває Геннадій. Іван іде через ідейні переконання, але гине під час обстрілу.

Насті здається, що з приходом чужинців життя в місті було знищене: «У тридцятих роках, під час Голодомору, у вимерлих селах вивіщували чорний прапор, який вказував, що там уже нема життя. На моїй землі, у моєму місті вивісили свої прапори чужинці як сигнал, що життя для мене, для українців скінчилося, бо буде нова влада, нова країна. Їхні прапори – як смерть для нашої нації. Але я впевнена, що ми виживемо, переможемо і знову Україна стане вільною і єдиною» [2, с. 281].

На перший погляд, після звільнення міста життя почало налагоджуватися: «Війна скинула з облич людей маски, оголила їхні душі, зробила свій розподіл на добро і зло. Деякі мешканці зрозуміли, що самі покликали війну у свій край і, понюхавши смердючий сепаратизм, відчули, як тхне він беззаконням та анархією...

Стало менше хворих на путінізм. Але ця хвороба, як і зомбування, лікується не одразу. Розум хворих вмикає самосвідомість, і зникає страх перед міфічним Бандерою і «кривавою київською хунтою», бо вже самі впевнилися: де з'являється російська преса – чекай провокацій або обстрілів» [2, с. 430]. Прикладом невиліковності служить вчинок сестри Насті Ніни, яка після перебування в рабстві в Москві переконана у могутності російської держави: «– Що мені дала твоя Україна? Одні злидні – скільки не працюй. Скажи мені, що ти бачила у своєму житті, окрім роботи? Де ти була? Що ви надбали за життя? Квартири для дітей? Де вони? Живете все життя, як оселедці в бочці, а просвіту нема. Ось Росія – могутня держава!» [2, с. 335]. Подруга Аліса після смерті сина Івана впевнена, що в усьому винна українська влада й планує воювати проти неї на боці ЛНР. Люмпен, який за окупантів дорвався до влади, погрожує українським солдатам, звинувачуючи в людських жертвах. Настя усвідомлює, що даремно соромилась свого дівочого прізвища: потрібно соромитись за власні вчинки. Тому вона з гордістю каже колишньому чоловікові: «– Так, наше прізвище Бидлота, і раніше я справді соромилася його. Зараз зрозуміла, що справжня бидлота – це ті, хто продали свою країну за двісті гривень! Бидлота – це ті, хто біг аж спотикався на референдум і хотів жити у Росії на українській землі! Бидлота – це всі ті, хто покликав на нашу землю війну і зараз готовий вчепитися в горло тим, хто пролив за них кров. Справжня бидлота – це ті, хто й досі з ватою в голові чекає повернення «наших ребят», і ти також справжня бидлота» [2, с. 528-529].

Героїня твору переконана, що організатори братовбивчої війни повинні бути покарані: «Я впевнена, що сусідня країна провела один із найжахливіших експериментів над масовою свідомістю людей. Новітні технології були випробувані не на всьому Донбасі, а лише на його частині» [2, с. 532].

Таким чином, у романі «Оголений нерв» Світлани Талан подано характеристику українського суспільства, з якої стає очевидним вплив засобів масової інформації на свідомість переважної більшості громадян,

що приводить їх до інфікування вірусом сепаратизму. Письменниця показала розшарування суспільства за переконаннями, проте акцентувала увагу на великій кількості патріотів України серед мешканців Донбасу, які готові будувати нову країну. Авторка у творі піднімає також інші проблеми: влади і народу, виховання патріотичної молоді, формування образу ворога тощо, що потребують подальшого дослідження.

Список використаної літератури

- 1. Зелінська А.** Семантичні межі поняття «книга нон-фікшн» [Текст] / А. А. Зелінська // Актуальні питання масової комунікації : науковий журнал / голов. ред. В. В. Різун; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2015. – Вип. 18. – С. 62-73. **2. Талан С.** Оголений нерв : роман / Світлана Талан ; передм. О. Хвостової. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. – 544 с. **3. Бурбела Н.** Масовий психоз у системі інмутації суспільства [Текст] / Н. І. Бурбела // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [гол. ред. О. М. Холод]. – Т. 3. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 71-73. **4. Шкіль Л.** Виокремлення безумства як суспільного феномену в контексті філософії М. Фуко [Текст] / Л. Л. Шкіль [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_69/Shkil.pdf **5. Руднев В.** Філософія мови і семиотика безумства : Избранные работы. – М. : Издательский дом «Территория будущего», 2007. (Серия «Университетская библиотека Александра Погорельского»). – 528 с.

Бойцун І. Є. Українське суспільство в романі «Оголений нерв» Світлани Талан.

У романі «Оголений нерв» Світлани Талан подано характеристику українського суспільства, з якої стає очевидним вплив засобів масової інформації на свідомість переважної більшості громадян, що приводить їх до інфікування вірусом сепаратизму.

У романі простежуються дві головні сюжетні лінії: життя Анастасії Агафонової (у дівочтві Бидлоти) та її родини й події в Україні навесні-влітку 2014 року, зокрема окупація й визволення Северодонецька.

Важливою композиційною складовою роману є статті-дописи Насті до сумської обласної газети під псевдонімом Віра Северодонецька, у яких переосмислюються події, дається їх оцінка і вказується вихід з ситуації.

Ключові слова: війна, суспільство, масовий психоз, Донбас, Україна.

Бойцун И. Е. Украинское общество в романе «Открытый нерв» Светланы Талан.

В романе «Открытый нерв» Светланы Талан подается характеристика украинского общества, из которой становится очевидным

влияние средств массовой информации на сознание большинства граждан, что привело их к инфицированию вирусом сепаратизма.

В романе прослеживаются две главные сюжетные линии: жизнь Анастасии Агафоновой (в девичестве Быдлоты) и ее семьи и события в Украине весной-летом 2014 года, в частности оккупация и освобождение Северодонца.

Важной композиционной составляющей романа являются статьи Насти в сумскую областную газету под псевдонимом Вера Северодонецкая, в которых переосмысливаются события, дается их оценка и указывается выход из ситуации.

Ключевые слова: война, общество, массовый психоз, Донбасс, Украина.

Boytsun I. E. Ukrainian society in the novel "Open nerve" Svetlana Talan.

In the novel "Open nerve" Svetlana Talan is characteristic of Ukrainian society, from which it is apparent the influence of the media on the minds of most citizens, leading them to infection by the virus of separatism. The virus of separatism took sick not only the older generation but also young people. The writer showed the division of society in their beliefs, but focused on a large number of patriots of Ukraine among residents of Donbass, who are ready to build a new country.

In the novel there are two main storylines: the life of Anastasia Agafonova (nee Bydloty) and her family and the events in Ukraine in spring-summer 2014, especially the occupation and liberation of Severodonetsk. The events in the piece are fed through the prism of vision Nasty. The heroine painfully to perceive the disorder in the country.

An important component of the novel composite articles are Nasty to the Sumy regional newspaper under the pseudonym Vera Severodonetsk, which reinterpreted the events given their assessment and indicate a way out of the situation.

Key words: war, society, mass psychosis, Donbass, Ukraine.